

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ

BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİNİN

ŞƏRQŞÜNASLIQ

JURNALI

JOURNAL OF
ORIENTAL STUDIES
OF BAKU STATE UNIVERSITY

2/2026

ISSN 3134-7231

Bakı – 2026

**Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyində
21 oktyabr 2021-ci il tarixində qeydiyyatdan keçmişdir
(Mətbu nəşrlərin reyestrinə daxil edilmə nömrəsi 4361)**

Baş redaktor:
akademik Rafael Hüseynov

Redaksiya heyəti:

BELLINGERİ CAMPIERO

Professor; Venesiya Ka Foskari Universiteti, İtaliya

CAVADİ HƏSƏN

Professor; Kaliforniya Universiteti, ABŞ

CƏLİLOV OQTAY

Filologiya elmləri doktoru, professor;

Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan

ÇALISOVA NATALIYA

Filologiya elmləri doktoru, professor;

Rusiya Dövlət Humanitar Universiteti, Rusiya

EKİCİ METİN

Professor; Ege Universiteti, Türk Dünyası

Araşdırmaları İnstitutu, Türkiyə

FİLİPPOV ALEKSANDR

Filologiya elmləri doktoru, professor;

Sankt-Peterburq Dövlət Universiteti, Rusiya

XƏNDAN AYDAN

Filologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, dosent;

Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan

KAZIMOV MEHDİ

Filologiya elmləri doktoru, professor;

Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan

QARADAĞLI VUQAR

Filologiya elmləri doktoru, dosent;

Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan

QASIMOVA AİDA

Filologiya elmləri doktoru, professor;

Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan

LO MBAYE

Professor; Dyuk Universiteti, ABŞ

MANSOOR ASMA

Professor; İslamabad Beynəlxalq İslam

Universiteti, Pakistan

MƏMMƏDOVA ƏSMƏTXANIM

Filologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, dosent;

Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan

NİKOLAYEVA MARIYA

Filologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, dosent;

Rusiya Elmlər Akademiyası, Rusiya

OÇİLOV OZODCON

Filologiya elmləri üzrə fəlsəfə doktoru;

Özbəkistan Dövlət Şərqsünaslıq Universiteti,

Özbəkistan

RƏSULOV ƏSGƏR

Filologiya elmləri doktoru, professor;

Milli Arxiv İdarəsi, Azərbaycan

RÜSTƏMOV RUFƏT

Filologiya elmləri doktoru, professor;

Bakı Dövlət Universiteti, Azərbaycan

SUFİYEV ŞODİMAXAMMAD

Filologiya elmləri doktoru, professor;

Tacikistan Respublikası Elmlər Akademiyası,

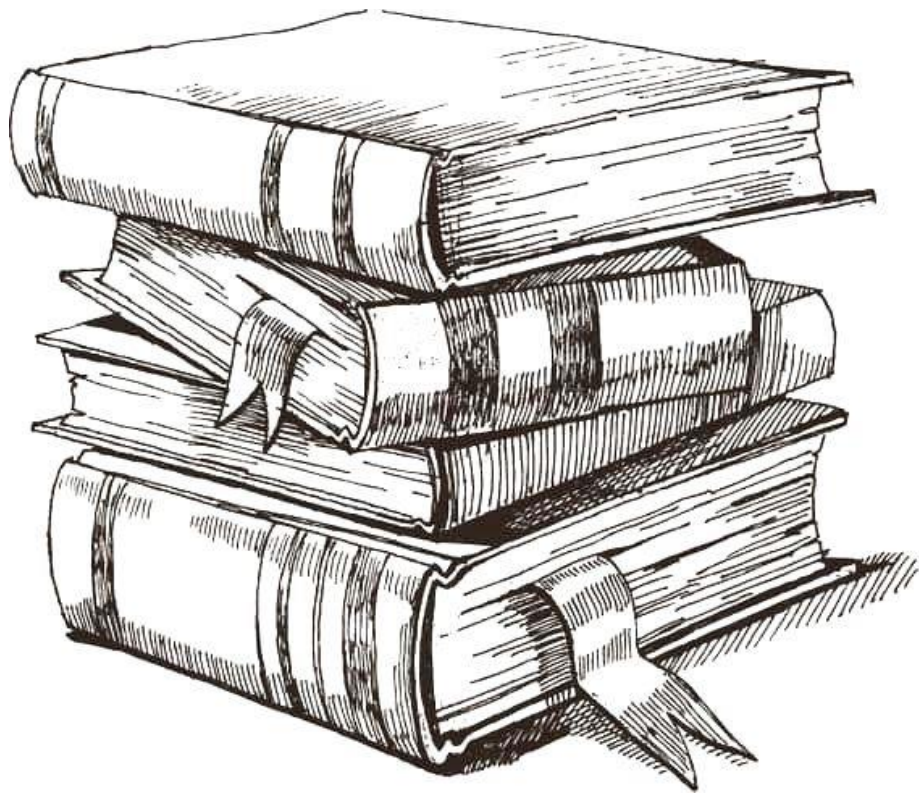
Tacikistan

TOBİA STEFAN

Professor; Strasburq Universiteti, Fransa

Bakı Dövlət Universitetinin **ŞƏRQŞÜNASLIQ** jurnalı/Journal of **ORIENTAL STUDIES** of Baku State University, № 2, 2026. – 168 səh. Bakı, BDU, 2026.

OXUYACAQLARINIZ

ƏDƏBİYYATŞÜNASLIQ

ABDULLAYEVA Gülnarə

YƏHUDİ PİYUT ƏDƏBİYYATININ MƏRHƏLƏLƏRİ VƏ ƏNDƏLUSDA İBRİ DİLİNİN DÜNYƏVİ POEZİYA DİLİNƏ ÇEVRİLMƏSİ

Stages of Jewish Ewish Piyuth Literature and the Transformation of Hebrew into a Secular Poetry Language in Andalus

11

ARASLI Nüşabə

ARİF VƏ NƏVAİ

Arif and Navai

19

ƏLİYEVƏ Nərmin

HƏBİB SAHİRİN POEZİYASINDA MİLLİ AZADLIQ HƏRƏKATININ BƏDİİ-İDEOLOJİ TƏCƏSSÜMÜ

The Artistic-Ideological Embodiment of the National Movement in Habib Sahir's poetry

30

HÜSEYNOV Rafael

BABA TAHİR IN HIS POETRY: DIVINE LOVE, WORDLY LOVE, AND HUMAN RIGHTS

Baba Tahir poeziyasında ilahi məhəbbət, dünyəvi sevgi və insan haqları

37

XƏNDAN Aydan

TÜRK POEZİYASINDA PARNASÇI ŞAİRLƏR

Parnassian Poets in Turkish Poetry

73

SADIQOVA Rəhilə

ƏMƏVİLƏR DÖVRÜ ƏDƏBİ-MƏDƏNİ MÜHİTİNDƏ QADINLARIN MÖVQEYİ

The Status of Women in the Literary and Cultural Milieu of the Umayyad Period

79

DİLÇİLİK

ƏHMƏDOVA Nailə

YAPON DİLİNDƏ FEİL VƏ FELİ SİFƏTİN QURULUŞUNUN, AZƏRBAYCAN DİLİ İLƏ MÜQAYİSƏLİ TƏHLİLİ

Comparative Analysis of the Structure of Verbs and Verbal Adjectives in Japanese and Azerbaijan

93

MƏMMƏDOVA Əsmətxanım

FARS DİLİNİN FONOTAKTİK SİSTEMİ VƏ FONETİK PROSESLƏRİN MORFOLOJİ FUNKSİONALLIĞI

The Phonotactic System of the Persian Language and the Morphophonological Functionality of Phonetic Prozesse

100

TƏRCÜMƏ NƏZƏRİYYƏSİ VƏ ÇEVİRMƏLƏR

HÜSEYNOV Rafael

ÖMƏR XƏYYAMIN NOVRUZ NAMƏSİ

Omar Khayyam's Letter on Nowruz

115

NƏSİBOVA Aytən

ROBERT HILLENBRAND. ŞAHNAMƏ VƏ PERSİYANIN İLLÜSTRASIYALI KİTABI

Robert Hillenbrand. The Shahnama and the Persian Illustrated Book

129

TƏQDİMATLAR, RƏYLƏR, DƏYƏRLƏNDİRMƏLƏR

ƏQİQ CƏFƏRZADƏ Gülnar

“QƏSİDE-Yİ ŞİNİYYƏ” VƏ YA “MERAT ÜS-SƏFA” (“Xaqani Şirvaninin ərəbcə qəsidələrinin izi ilə” monoqrafiyası əsasında)

Qaside-yi Shiniyya or Mir'at al-Safa (Based on the Monograph “In the Footsteps of Khaqani Shirvani’s Arabic Qasidas”)

145

HÜSEYNOV Rafael

DİSSERTASIYALARA RƏYLƏR VERİLMƏSİ VƏ MÜZAKİRƏLƏRİN APARILMASI PRAKTİKASININ YÜKSƏK ELMİ TƏLƏBLƏRƏ UYĞUNLAŞDIRILMASI ZƏRURƏTİ

The Need to Adapt the Practice of Reviewing and Discussing Dissertations to High Scientific Requirements

153

APA7 qaynaq göstərmə təlimatı

164

Nəşrə dair tələblər

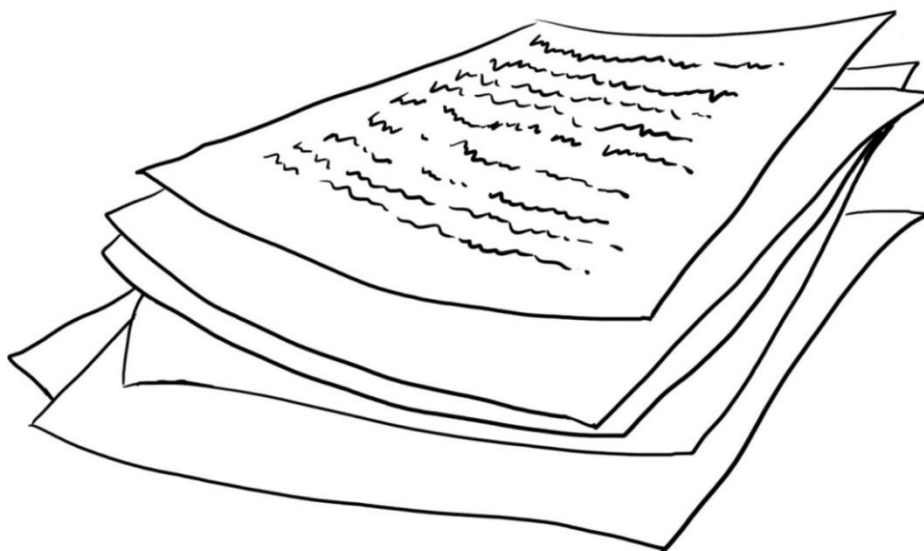
166

Publication requirements

167

ТЭҚДИМАТЛАР, РЭЙЛӘР, ДӘҮӘРЛӘНДІРМӘЛӘР

UOT 655.552

DOI <https://doi.org/10.30546/209805.2026.110.2.063>

**“QƏSİDE-Yİ ŞİNİYYƏ” VƏ YA “MERAT ÜS-SƏFA”
 (“Xaqani Şirvaninin ərəbcə qəsidələrinin izi ilə” monoqrafiyası əsasında)**

GÜLNAR ƏQİQ CƏFƏRZADƏ*

Giriş

Azərbaycanın dünya mədəniyyətinə bəxş etdiyi nadir şəxsiyyətlərdən olan Xaqani Şirvani (1126-1199) qüdrətli söz ustadı kimi öz zəngin bədii yaradıcılığı ilə Yaxın və Orta Şərq xalqlarının ədəbiyyatında mühüm yer tutur. Onun yaradıcılığının tədqiqi Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının bu gün də aktuallığını qoruyan problemlərindədir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Əfzələddin Xaqani Şirvaninin 900 illik yubileyinin keçirilməsi ilə bağlı 28 yanvar 2026-cı il tarixli sərəncam imzaladığı bir dövrdə xüsusilə bu mütəfəkkir şairin yaradıcılığının araşdırılması əhəmiyyət kəsb edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, indiyədək Azərbaycanda Xaqani Şirvaninin yaradıcılığı geniş və əhatəli şəkildə araşdırılmamış, əsərlərinin tam elmi-tənqidi mətni hazırlanmamışdır. Bu istiqamətdə ilk təşəbbüs kimi görkəmli şərqşünas alim Məmmədəğa Sultanovun (1910-1991) fəaliyyətini xüsusi vurğulamaq gərəkdir. M.Sultanovun klassik irsin öyrənilməsinə dair araşdırmaları sırasında Xaqani Şirvani ilə bağlı tədqiqatları xüsusi yer tutur. Şərqşünas alim 1947-ci ildə “Əfzələddin Xaqani Şirvani” mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmiş, 1954-cü ildə isə “Xaqani Şirvani (həyatı və yaradıcılığı haqqında)” adlı monoqrafiya nəşr etdirmişdir. M.Sultanov Xaqani irsindən bədii nümunələri, şairin qəzəl, qəsidə və rübailərini Azərbaycan dilinə poetik tərcümə etmiş, eyni zamanda, Xaqaninin “Seçilmiş əsərləri”ni çapa hazırlamışdır.

Görkəmli xaqanişünas alim Qafar Kəndli-Herisçi (1923-1997) Xaqani yaradıcılığına daha geniş aspektdən yanaşaraq 1972-ci ildə “Xaqani Şirvani (həyatı, dövrü və mühiti)” adlı dissertasiya yazmış, şairin həyat və yaradıcılığını müxtəlif mərhələlərə bölərək dərinlən araşdırmışdır. O, ən qədim təzkirələrdən başlayaraq Xaqani haqqında mötəbər mənbələrin verdiyi məlumatlara əsaslanaraq şairin həyat və yaradıcılığı ilə bağlı bəzi mübahisəli məqamlara ilk dəfə aydınlıq gətirmişdir. Qafar Kəndlinin Xaqaniyə həsr olunmuş dissertasiyası 1988-ci ildə monoqrafiya şəklində də işıq üzü görmüşdür.

**Elnarə Zeynalovanın “Xaqani Şirvaninin ərəbcə qəsidələrinin izi ilə”
monoqrafiyası**

Şərqşünas alim Elnarə Zeynalova da son dövrlərdə Xaqani irsinin tədqiqi ilə məşğul olmuş, 2020-ci ildə “Xaqaninin ərəbcə qəsidələri” mövzusunda fəlsəfi doktorluğu dissertasiyası müdafiə etmiş, 2024-cü ildə “Xaqani Şirvaninin ərəbcə

* Filologiya elmləri üzrə fəlsəfi doktoru; Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi; gulnarjafarzade2002@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-3907-8027>

qəsidələrinin izi ilə” monoqrafiyasını çap etdirərək bu sahədə yaranan boşluğun doldurulmasına xidmət etmişdir.

Monoqrafiya üç əsas hissədən ibarətdir. Birinci hissədə müəllif Xaqani Şirvani irsinin tədqiq tarixindən söz açır, şairin əsərlərinin Azərbaycanda öyrənilməsi, tədqiqi və nəşri məsələlərinə toxunur. O, monoqrafiyanın bu hissəsində Məmmədağa Sultanov və Qafar Kəndli-Herisçi kimi xaqanişünas alimlərlə yanaşı, Azərbaycan şairinin bədii irsini tədqiq edən Həmid Araslı, Rəsimə Məlikova, Lalə Əlizadə, Nüşabə Araslı kimi tədqiqatçıların da adlarını sadalayır. Müəllif Xaqaninin ərəbdilli əsərlərinin tədqiqi və tərcüməsi sahəsində Mübariz Əlizadə, Zərdüşt Əlizadə, İmamverdi Həmidov kimi azərbaycanlı filoloq alimlərin, iranlı tədqiqatçılar Yusif Aşğari Bayqutun, Məhəmmədrza Türkinin xidmətlərini qeyd etmişdir. Müəllif, yeri gəldikcə, müqayisələr apararaq şairin əsərlərinin bədii tərcümələrini orijinala tutuşdurmuş, bəzi uyğunsuzluqları aşkar etmişdir.

Monoqrafiyanın ikinci fəslində Xaqaninin yaşayb-yaratdığı dövr, ədəbi mühit və şairin dünyagörüşünün formalaşmasında mövcud ictimai-siyasi şəraitin rolu araşdırılır. 12-ci yüzilliyin Azərbaycanın siyasi-ictimai tarixində mürəkkəb və mühüm bir dövr olduğunu nəzərə alan müəllif həmin dövrdə gedən ədəbi prosesləri də dövrün siyasi hadisələri ilə əlaqəli şəkildə araşdırır.

Əsərin əsas hissəsi Xaqaninin ərəbcə nəzm və nəsr əsərlərinə, xüsusilə də qəsidələrinə həsr olunmuşdur. Bu bölmədə şairin ərəb dilində yazdığı qəsidələri, qitələri və məktubları tədqiqata cəlb edilmiş, Xaqaninin ərəbcə əsərlərinin ideya-məzmun, bədii sənətkarlıq və janr-üslub xüsusiyyətləri araşdırılmışdır. Xaqani əsərlərinin dünyanın müxtəlif kitabxana, fond və kolleksiyalarında, o cümlədən, AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda saxlanan əlyazma nüsxələri üzərində müəllif tərəfindən dəqiqləşdirmələr də aparılmışdır.

Monoqrafiyanın sonunda verilmiş zəngin ədəbiyyat siyahısında Xaqani Şirvani yaradıcılığı ilə bağlı müəllifin nəzərdən keçirdiyi qiymətli araşdırmalar, elmi məqalələr, ərəb, fars və Avropa dillərində mənbələr təqdim edilir.

E.Zeynalovanın bu qiymətli əsərini oxuyarkən Xaqani yaradıcılığı ilə bağlı bəzi mülahizələrimizi oxucuların diqqətinə çatdırmaq istərdik. Tədqiqatçının Xaqani ilə bağlı birinci ziddiyyətli məqam kimi təqdim etdiyi məsələ Xaqaninin Əbüləla Gəncəvinin kürəkəni olub-olmamasıdır.

Müəllif indiyədək mübhəm qalan bu məsələnin yalnız bəzi mənbələrdə təkrarlanan rəvayət olduğunu bildirsə də, dəqiq münasibətini ifadə etməmiş, tanınmış xaqanişünas alim Qafar Kəndli-Herisçinin adını çəksə də, onun əslində bu məsələni təkzib etdiyini yazmamışdır. Halbuki Q.Kəndli-Herisçi Əbüləla Gəncəviyə aid edilən və öz qızını Xaqaniyə verməsi məsələsinə işarə edilən beytlərin zaman keçdikcə təhriflərə uğradığını və yanlış fikirlərə yol açdığını vurğulamışdır (Kəndli-Herisçi, 1988: 154-155).

E.Zeynalovanın toxunduğu, Xaqani yaradıcılığı ilə bağlı mübahisə doğuran ikinci məsələ şairin məşhur “Şiniyyə” qəsidəsidir. O, Xaqaninin Bakıda nəşr olunan “Seçilmiş əsərləri”ndə də həmin qəsidənin “Merat üs-səfa” adı ilə verildiyini qeyd etsə də, nədənsə bu məsələdə ziddiyyət axtarmağa çalışır. Qeyd edək ki, sözügedən qəsidə görkəmli şerqşünas alim və mütərcim Məmməd Mübariz Əlizadənin poetik tərcüməsində Xaqaninin “Seçilmiş əsərləri”nə daxil edilmişdir (Xaqani Şirvani, 2004: 100-108).

Xaqaninin 17.434 beytlik farsca şeir “Divan”ının 8.441 beyti qəsidələrdən ibarətdir. Şairin “Divan”ında irili-xırdalı 244 qəsidə yer alır, ən kiçik qəsidə 3 beyt, ən

böyüyü 147 beytdir. E.Zeynalova Xaqaninin ərəbdilli irsinin 504 beytdən ibarət olduğunu, bunlardan 370 beytinin (cəmi 6 qəsidə) qəsidələrin payına düşdüyünü qeyd edir.

“Merat üs-səfa” (“Saflıq aynası”) Xaqani Şirvaninin ən məşhur qəsidələrindən biridir. Bu qəsidə ötən doqquz əsrdə şeir xiridarlarının rəğbətini qazanmış, müxtəlif dövrlərdə ədəbi mühitdə böyük əks-səda doğurmuşdur. Əsər əxlaqi, fəlsəfi və irfani məzmunu ilə seçilir və didaktik xüsusiyyət daşıyır. Farsdilli mənbələrdə sözügedən qəsidənin adı tam şəkildə *“Hikmət və nəfsin kamilləşməsində “Merat üs-səfa” qəsidəsi”* kimi verilir.

Şərq klassik ədəbiyyatında, xüsusilə ərəb, fars və türkdilli poeziyada nəzirə, istiqbal və təzmin məfhumları ədəbi ənənənin davam etdirilməsi ilə bağlıdır. Bu anlayışlar klassik poeziyada ədəbi əlaqələri formalaşdıran əsas mexanizmlərdən hesab olunur. “Merat üs-səfa” qəsidəsinin əsrlər boyu nəzirəçilik ənənəsini yaşatması və müxtəlif şairlər tərəfindən yenidən şərh olunması onun Şərq ədəbi-fəlsəfi fikrinin formalaşmasında mühüm rol oynadığını göstərir.

Klassik Şərq ədəbiyyatı tarixində bir çox şairlər bu qəsidəyə nəzirələr yazmışlar. Mənbələrin verdiyi məlumata görə, bu qəsidəyə Xaqanidən sonra ilk cavab yazan dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvi olmuşdur. Təəssüf ki, həmin qəsidə də, Nizaminin digər əsərləri kimi, indiyədək naməlum qalmaqdadır.

Xaqani Şirvaninin “Merat üs-səfa” qəsidəsi yarandığı dövrdən etibarən təkcə müəllifinin şairlik təbinin və istedadının qüdrətini nümayiş etdirən bir əsər deyil, eyni zamanda, klassik Şərq ədəbiyyatında ideya-estetik meyarları müəyyənləşdirən poetik örnək sayılır. Qəsidə həm struktur-kompozisiya xüsusiyyətləri, həm də zəngin semantik çalarları ilə seçilərək əxlaqi-didaktik və fəlsəfi-irfani məzmunun bədii sintezini özündə ehtiva edir. Məhz bu dərin məzmun və yüksək poetik üslub onun əsrlər boyu ədəbi mühitdə aktual qalmasını təmin etmişdir.

“Merat üs-səfa” qəsidəsi hikmət, irfan və fəlsəfi təfəkkür elementlərini vahid poetik struktur çərçivəsində birləşdirərək, insanın mənəvi kamilləşməsi, nəfsin tərbiyəsi, varlıq və idrak məsələləri kimi fundamental mövzuları əhatə edir. Qəsidənin elə ilk misralarından Xaqaninin bu qəsidəni niyə “Merat üs-səfa” (“Səfa aynası”) adlandırdığı aydın olur. Şair qəlbinin mərifət günəşinin nuru ilə işıqlanmağa hazır olan aynaya bənzədiyini bəyan edir.

Xaqaninin “Həssan ül-əcəm”, “Məlik ül-kəlam”, “Sultan-e soxən” kimi fəxri titullarla yad edilməsi də təsadüfi deyil. Bu epitetlər onun söz sənətində və ədəbi mühitdəki məqamını və bədii ifadə qüdrətini əks etdirir.

Xaqani Şirvaninin “Merat üs-səfa” qəsidəsi elə bir unikal şeir nümunəsidir ki, dünyada çox nadir halda bu qədər nəzirə yazılan bir əsər ola bilər. Yaxın və Orta Şərq xalqlarının yüzdən artıq şairi Xaqaninin bu qəsidəsinə cavab yazmış, Xaqani dühasından bəhrələnən şairlər öz əsərlərinə müxtəlif adlar vermişlər. Yalnız Əmir Xosrov Dəhləvi öz qəsidəsini, sələfinin yolu ilə gedərək, “Merat üs-səfa” adlandırmışdır.

Bu sahədə ilk araşdırma görkəmli iranlı alim Seyid Ziyaəddin Səccadiyə (1920-1996) məxsusdur. O, “Name-ye Meynəvi” jurnalında “Seyr-e yek qəside dər noh qərn” (“Bir qəsidənin doqquz əsrdə keçdiyi yol”) məqaləsidir. Qeyd etmək yerinə düşər ki, Z.Səccadi Tehrandə Xaqaninin şeir divanını, o cümlədən, “Xətm ül-ğəraib” əsərini və məktublar toplusunu nəşrə hazırlamışdır.

Ziyaəddin Səccadi bu qəsidə barəsində yazır: "...*"Merat üs-səfa"* qəsidəsi Xaqani Şirvaninin ən seçkin qəsidələrindəndir və bütün əlyazma nüsxələri məhz bu qəsidə ilə başlayır" (Səccadi, 1350/1972: 569).

İranlı ədəbiyyatşünas Əbdülhüseyn Zərrinkub (1923-1999) bu qəsidə haqqında yazır: "*Bu əsər hikmət və nəfsin mənəvi seyr prosesi mövzusunda həsr olunmuş bir qəsidədir və ədəbiyyat tarixində "Merat üs-səfa" adı ilə tanınır*" (Zərrinkub, 1378/2000: 128).

Xaqani "Divan"ının tədqiqatçılarından və tərtibçilərindən olan Mir Cəlaləddin Kəzzazi (doğ.1949) belə yazır: "*Xaqani Şirvaninin dərvişanə qəsidələri arasında "Merat üs-səfa" adlı ağır çəkili və uzun ahəngli bir qəsidə xüsusi yer tutur*" (Kəzzazi, 1368/1990: 209).

Həsən Zülfiqari "Pir-e təlim" məqaləsində Xaqaninin "Qəside-yi şiniyyə"sinə – "Merat üs-səfa"ya nəzirə yazan şairlərdən bəhs edərkən bu qəsidənin fəlsəfi mahiyyətindən söz açır: "*Bu qəsidə şairin təsəvvüf və hikmətə əsaslanan dünyagörüşünün poetik təcəssümüdür və onun əsas mahiyyətini nəfsin istəklərindən uzaqlaşma, şəriətə sadiqlik və dini-əxlaqi dəyərlərə yönəlmə təşkil edir*" (Zülfiqari, 1385/2007: 198).

Digər iranlı tədqiqatçı Əhmədrza Yelmeha da bu qəsidədən "Merat üs-səfa" kimi bəhs edir: "*Xaqani Şirvaninin "Şiniyyə" qəsidəsi – "Merat üs-səfa" xüsusi rəğbətə malik poetik əsərlərdəndir və özündə zəngin hikmət və təlim xarakterli ideyalar ehtiva edir. Tədqiqatlarda qeyd olunduğu kimi, bu qəsidədə şairin əxlaqi-məzmunlu düşüncə tərzini və hikmət əsaslı poetik təfəkkürü aydın şəkildə təzahür edir*" (Yelmeha, 1393/2015: 33).

Kaşan Universitetinin professoru Seyid Rza Müvəhhid "Merat üs-səfa"ya həsr olunmuş məqaləsində göstərir ki, "*Merat üs-səfa"ya cavab olaraq müxtəlif dövrlərdə iki yüz şair tərəfindən üç yüz qəsidə yazılmışdır. Bu fakt əsərin yalnız bədii-estetik baxımdan deyil, eyni zamanda, poetik model kimi qəbul olunaraq klassik ədəbiyyat mühitində örnək statusu qazandığını göstərir. Belə bir göstərici qəsidənin ədəbi kanon daxilində nüfuzunu, həmçinin, onun forma, məzmun və üslub baxımından təqlidə və yaradıcılıq dialoquna yol açdığını sübut edir*" (Müvəhhid, 1392/2014: 33).

Tədqiqatçı E.Zeynalovanın qeyd etdiyi "...bütün etibarlı mənbələrdə "Mirat üs-səfa"nın Xaqaninin deyil, məhz Dəhləvinin "Şiniyyə"sinə verilən ad olduğu fikri öz təsdiqini tapır" (Zeynalova, 2024: 45) cümləsini doğru hesab etmirik. Çünki tədqiqatçının sadaladığı mənbələr "bütün etibarlı mənbələr" ifadəsini düzgün əks etdirmir, bir çox qaynaqlarda məhz "Mirat üs-səfa" adına rast gəlirik.

Müəllifin dəfələrlə adını çəkdiyi M.Sultanovun da bu qəsidə ilə bağlı yazdıqları yuxarıda qeyd etdiyimiz mülahizəni təsdiq edir: "*Xaqaninin ən çox şöhrət tapan, ondan sonra gələn bir sıra şairlərin nəzirə yazdığı əsərlərindən biri "Merat üs-səfa" (Safliq güzgüsü) adlı "qəsideyi-şiniyyə"sidir. Bu əsər şairin əlyazma divanlarında ilk qəsidədir*" (Sultanov, 1954: 91).

E.Zeynalova tərəfindən Vəcihə Feyzullayevanın "Füzulinin qəsidələri" (Bakı, 1985) kitabına istinadən sözügedən qəsidənin adının "Bəhrül-əbrar" kimi göstərilməsi də yanlışdır, "Bəhrül-əbrar" ("Möminlər dənizi") adlı qəsidə əslində Əmir Xosrov Dəhləviyə məxsusdur. Bu qəsidə və ona yazılan bənzətmələrlə bağlı daha ətraflı məlumat üçün filoloq-alim Səadət Şixiyevanın elmi məqaləsinə müraciət etmək olar¹. Həmin məqalədə də Xaqani qəsidəsinin adı "Mirat üs-səfa" kimi göstərilir (Şixiyeva, 2003: 139).

"Qəsideyi-şiniyyə" ilə bağlı məlumat verən dəyərli qaynaqlardan biri də şərqsünas-alim, akademik Rafael Hüseynovun "Yoxdan var" əsəridir. Həmin əsərin

¹ Bax: Şixiyeva, S. (2003). *Bir nəzirənin yaratdığı ənənə* (Əmir Xosrov Dəhləvinin "Bəhrül-əbrar" qəsidəsi əsasında). Əmir Xosrov Dəhləviyə ("Əmir Xosrov Dəhləvi-750") həsr olunmuş konfransın materialları, 120-145.

“şiniyyə” qəsidələrinə həsr olunan “Könül dostunun gizlətmədiyi açar” bölməsində də Xaqaninin “şiniyyə”sinin “Merat üs-səfa” adı ilə məşhurlaşdığı, ona cavab yazan şairlərdən Əmir Xosrovun məhz bu adı saxladığı vurğulanır (Hüseynov, 2014: 531).

İlk növbədə qeyd edilməlidir ki, Xaqaninin qəsidələri indiyədək onlarla alim tərəfindən şərh edilmişdir. Bu şərhərdən bir neçəsini gözdən keçirərkən onların da bu qəsidəni ilk növbədə “Merat üs-səfa” adı ilə təqdim etdiklərinin şahidi olduq. Bütün bunlarla kifayətlənməyərək Xaqaninin AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunun fondlarında və dünya kitabxanalarında qorunub saxlanan bir neçə əlyazma nüsxələrinə də nəzər saldıq. Bu qəsidə ya ünvansız, ya da “Merat üs-səfa” adı ilə verilmişdir. Çox maraqlıdır ki, klassik şeir divanlarının tərtib qaydalarına uyğun olaraq Xaqaninin də “Divan”ı adətən qəsidələrlə başlayır, lakin əksər əlyazma və çap nüsxələrində ilk olaraq əlifba sırasına görə “ا” [ələf] hərfi ilə bitən qəsidələr deyil, “ش” [şin] hərfi ilə bitən “Şiniyyə” və ya “Merat üs-səfa” qəsidəsi verilir.

Xaqani qəsidələrinin ən mötəbər şərhələrindən biri Məhəmməd Estelamiyə məxsusdur. Onun “Nəqd-o şərh-e qəsayed-e Xaqani” əsəri iki cildə Tehranda h.ş.1387/m.2009-cu ildə nəşr olunmuşdur. Əsərdə Xaqaninin bütün qəsidələri görkəmli alim Bədiüzzəman Foruzanfərə istinadən şərh edilmişdir. Əsərin I cildində “Merat üs-səfa” qəsidəsi də şərh olunur. Qəsidə 115 beytdən ibarətdir. Divanda 126-cı qəsidə olan “Merat üs-səfa” burada 62-ci sırada şərh edilir. Müəllif təkidlə qeyd edir ki, bu qəsidə bütün mötəbər əlyazma və çap nüsxələrində “Merat üs-səfa” adlanır (Estelami, 1387/2009: 671, 679). Məhəmməd Estelami bu kitabda Foruzanfərin təfsiri əsasında 116 qəsidəni şərh etmişdir.

Tarixi mənbələr göstərir ki, “Merat üs-səfa” qəsidəsi müxtəlif dövrlərdə yaşamış şairlər tərəfindən təqlid, təzmin və nəzirə formasında yenidən işlənmiş, beləliklə də klassik poeziyada davamlı bir ədəbi ənənəni formalaşdırmışdır. Farsdilli ədəbiyyatın təşəkkül mərhələsindən başlayaraq müasir dövrdə davam edən ədəbi proses kontekstində Xaqaninin bu qəsidəsinə yazılmış çoxsaylı nəzirələrin sistemli şəkildə öyrənilməsi aktual elmi vəzifə kimi qarşıya çıxır.

Xaqani Şirvaninin “Merat üs-səfa” qəsidəsi Şərq poetik irsində nadir hadisə kimi dəyərləndirilə biləcək bədi nümünələrdəndir. Qəsidə janrının klassik ənənələri çərçivəsində qələmə alınmasına baxmayaraq, bu əsər həm məzmun dərinliyi, həm mənə yükü, həm də təsir dairəsinin miqyası baxımından xüsusi yer tutur. Ədəbiyyat tarixində müəyyən mətnlərin nəzirəçilik ənənəsində geniş şəkildə davam etdirildiyi məlumdur, lakin “Merat üs-səfa”nın bu baxımdan qazandığı şöhrət misilsizdir.

Xaqanişünas alim, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Elnarə Zeynalovanın “Xaqani Şirvaninin ərəbcə qəsidələrinin izi ilə” monoqrafiyası ilə bağlı gəldiyimiz qənaətləri yekunlaşdıraraq sözügedən əsərin müasir dövrdə xaqanişünaslıq elminin inkişafında əhəmiyyət daşıdığını, ortaya qoyulan problemlərin yeni araşdırma və diskussiyalara istiqamət verdiyini bildiririk.

Tədqiqatçının Xaqaninin həyat və yaradıcılığı ilə bağlı müxtəlif məqamlara toxunması və bir sıra mübahisəli məsələlərə müəyyən dərəcədə aydınlıq gətirməsi monoqrafiyanın diqqətəlayiq cəhətlərindəndir. Elnarə Zeynalovanın vaxtilə görkəmli şərqşünas alimlər tərəfindən qismən və sovet ideologiyası baxış bucağından araşdırılmış problemləri yenidən gündəmə gətirməsi və elmi cəmiyyətimizin diqqət mərkəzində saxlayaraq yeni tədqiqatlara cığırılar açması dərin minnətdarlıq duyğusu oyadır.

QAYNAQLAR:

1. Estelami, Məhəmməd. (1387/2009). *Nəqd-o şərh-e qəsayed-e Xaqani*. Celd-e əvvəl. Tehran: Zənnar.
2. Hüseynov, Rafael. (2014). *Yoxdan var*. Bakı: Elm və təhsil.
3. Xaqani Şirvani, Əfzələddin. (2004). *Seçilmiş əsərləri*. Tərtib edən: M.Sultanov. Bakı: Lider.
4. Kəndli-Herisçi, Qafar. (1988). *Xaqani Şirvani (həyatı, dövrü və mühiti)*. Bakı: Elm
5. Kəzzazi, Mir Cəlaləddin. (1368/1990). *Roxsar-e sobh: qozarəş-e çame-i əz Əfzələddin Bədil Xaqani Şirvani bər bonyad-e vajeşənasi, zibaşənasi və jərfaşənasi ba dibaçe-i por damene dər zendeqani və şive-ye şaeri-ye u*. Tehran: Nəşr-e Mərkəz.
6. Müvəhhid Baqiriyan, Seyyed Rza. (1392/2014). Səd-o dəh esteqbal əz qəside-ye şiniyye-ye Xaqani. *Miras-e Şəhab*, Daneşqah-e Kaşan, 77-104
7. Səccadi, Ziyaəddin. (1350/1972). Seyr-e yek qəside dər noh qərn. *Namye Meynəvi (məcmue-e si-yo həşt qoftar dər ədəb-o fərhang-e irani be pas-e pəncəh sal təhqiqaat-o motaleat-e Moctəba Meynəvi)*. Tehran: Entəşarat-e Cavidan.
8. Sultanov, Məmmədəğa. (1954). *Xaqani Şirvani (həyatı və yaradıcılığı haqqında)*. Bakı: Azərnəşr.
9. Şixiyeva, Səadət. (2003). *Bir nəzirənin yaratdığı ənənə (Əmir Xosrov Dəhləvinin "Bəhrül-əbrar" qəsidəsi əsasında)*. Əmir Xosrov Dəhləviyə həsr olunmuş "Əmir Xosrov Dəhləvi-750" konfransının materialları, 120-145
10. Yelməha, Əhmədrza. (1393/2015). Qəside-ye Merat üs-səfa-ye Xaqani əz didqah-e ədəbiyyat-e təlimi. Ba həmkari Moslem Rəcəbi. *Fəslname-ye pəjuheşname-ye ədəbiyyat-e təlimi*. Sal-e şeşom, şomare-ye 24, 33-58.
11. Zeynalova, Elnarə. (2024). *Xaqani Şirvaninin ərəbcə qəsidələrinin izi ilə*. Bakı: Elm.
12. Zərrinkub, Əbdülhüseyn. (1378/2000). *Didar ba Kəbe-ye can (dər bare-ye zendegi, asar və əndişə-ye Xaqani)*. Tehran: Soxən.
13. Zülfiqari, Həsən. (1385/2007). Pir-e təlim: Şiniyyeha-ye qəbl və bəd əz Xaqani. *Fəslname-ye Fərhang. Pəjuheşqah-e olum-e ensani və motaleat-e fərhangi*. Shomare-ye 57-58, bəhar və tabestan, 197-222.

Qaside-yi Shiniyya or Mir'at as-Safa **(Based on the monograph "In the Footsteps of Khaqani Shirvani's Arabic Qasidas")**

GULNAR AGIG JAFARZADE**

Summary

One of the outstanding figures bestowed by Azerbaijan upon world culture, Khaqani Shirvani (1126-1199), occupies an important place in the literature of the peoples of the Near and Middle East with his rich literary heritage as a master of powerful poetic

---

** Doctor of Philosophy in Philology; National Museum of Azerbaijani Literature named after Nizami Ganjavi; gulnarjafarzade2002@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-3907-8027>

expression. The study of his work remains one of the issues in Azerbaijani literary scholarship that continues to preserve its relevance to this day.

It should be noted that, until now, the works of Khaqani Shirvani have not been comprehensively and extensively studied in Azerbaijan, and a complete critical edition of his works has not yet been prepared. As the first initiatives in this direction, one may mention the monograph *Khaqani Shirvani (On His Life and Works)* published in 1954 by the prominent orientalist scholar Mammadagha Sultanov (1910-1991), as well as the work *Khaqani Shirvani (His Life, Era and Environment)* by the Khaqani scholar Qafar Kandli-Herisci (1923-1997).

In recent years, the orientalist scholar Elnara Zeynalova has also been engaged in the study of Khaqani's heritage. In 2024 she published the monograph *In the Footsteps of Khaqani Shirvani's Arabic Qasidas*, thereby contributing to filling an existing gap in this field. The author's discussion of various aspects of Khaqani's life and work, as well as her attempt to clarify several controversial issues, constitute some of the positive aspects of the monograph.

One of the noteworthy points in the monograph is the author's discussion of the debated issue concerning the title of one of Khaqani Shirvani's most important qasidas, *Mir'at al-Safa* ("The Mirror of Purity"), and her conclusion that the original title of the qasida is in fact *Shiniyya*.

In the present review article, the sources related to this issue are examined, arguments are brought forward, and an attempt is made to clarify the matter.

Keywords: *Qaside-yi Shiniyya, Mir'at as-Safa, Khaqani Shirvani*

**«Касыда-йи Шинийя» или «Мират ал-Сафа»
(на основе монографии «По следам арабских касыд Хакани Ширвани»)**

ГЮЛЬНАР АГИГ ДЖАФАРЗАДЕ***

Резюме

Один из выдающихся деятелей, которых Азербайджан подарил мировой культуре, Хакани Ширвани (1126-1199), как великий мастер слова занимает важное место в литературе народов Ближнего и Среднего Востока благодаря своему богатому художественному наследию. Изучение его творчества и сегодня остаётся одной из актуальных проблем азербайджанского литературоведения.

Следует отметить, что до настоящего времени творчество Хакани Ширвани в Азербайджане не было всесторонне и полно исследовано, а полный научно-критический текст его произведений ещё не подготовлен. В качестве первых инициатив в этом направлении можно назвать монографию «Хакани Ширвани (о его жизни и творчестве)», изданную в 1954 году выдающимся востоковедом Мамедага Султанов (1910-1991), а также труд «Хакани Ширвани (жизнь, эпоха и среда)», принадлежащий исследователю творчества Хакани, Гафар Кендли-Герисчи (1923-1997).

*** Кандидат филологических наук; Национальный Музей Азербайджанской Литературы имени Низами Гянджави; gulnarjafarzade2002@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-3907-8027>

В последние годы изучением наследия Хакани занимается и востоковед Эльнара Зейналова, которая в 2024 году опубликовала монографию «По следам арабских касыд Хакани Ширвани», тем самым способствуя восполнению существующего пробела в данной области. Одним из положительных аспектов этой работы является обращение исследовательницы к различным аспектам жизни и творчества Хакани, а также попытка в определённой степени прояснить ряд спорных вопросов.

Одним из примечательных моментов монографии является обращение автора к дискуссионному вопросу, связанному с названием одной из наиболее значительных касыд Хакани Ширвани – «Мират ал-сафа» («Зеркало чистоты»), и вывод о том, что подлинным названием этой касыды на самом деле является «Шинийя».

В настоящей рецензионной статье исследуются источники, связанные с данным вопросом, приводятся аргументы и предпринимается попытка внести ясность в рассматриваемую проблему.

Ключевые слова: *Касыда-йи Шинийя, Мират ал-Сафа, Хакани Ширвани*

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 25.02.2026
Çapa qəbul tarixi: 04.03.2026
Çap olunma tarixi: 10.03.2026